

Sygn. akt IV CSK 303/09

WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 19 lutego 2010 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Grzegorz Misiurek (przewodniczący)

SSN Józef Frąckowiak (sprawozdawca)

SSN Irena Gromska-Szuster

w sprawie z powództwa P. S.

przeciwko H. S.

o uznanie czynności prawnej za bezskuteczną,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 19 lutego 2010 r.,

skargi kasacyjnej powoda

od wyroku Sądu Okręgowego w L.

z dnia 25 września 2008 r., sygn. akt II Ca (...),

oddala skargę kasacyjną i zasądza od powoda na rzecz pozwanej kwotę 1800 (tysiąc osiemset) zł tytułem zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Zaskarżonym przez powoda P. S. wyrokiem z dnia 25 września 2008 r. Sąd Okręgowy w L. oddalił apelację powoda wniesioną od wyroku Sądu Rejonowego w L. z dnia 13 marca 2008 r. W sprawie tej poczyniono następujące ustalenia.

W dniu 6 kwietnia 2004 roku powód P. S. zawarł z P. B. umowę zbycia 63 428 udziałów za cenę 100 000 zł płatną w dwóch równych ratach: I rata w wysokości 50 000 zł płatna do 31 maja 2004 roku, II rata w wysokości 50 000 zł płatna do 31 lipca 2004 roku. Prawomocnym nakazem zapłaty z dnia 14 lutego 2005 roku Sąd Okręgowy w C. nakazał pozwanemu P. B., aby zapłacił powodowi P. S. kwotę 53 884,76 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 6 stycznia 2005 roku.

Na podstawie tego nakazu zapłaty zaopatrzonego w klauzulę wykonalności P. S. wszczął przeciwko P. B. postępowanie egzekucyjne, jednakże w toku podejmowanych czynności nie udało się ustalić majątku dłużnika, do którego możliwe było skierowanie egzekucji, zaś egzekucja z kont bankowych i wierzytelności wskazanych we wniosku egzekucyjnym okazała się bezskuteczna.

W dniu 3 września 2004 roku w P. B. sprzedał H. S. będące jego własnością 127 udziałów wartości po 600 zł każdy w Archiwum D(...) Spółce z ograniczoną odpowiedzialnością w L.. Cena sprzedaży została określona na kwotę 76 200 zł. Umowa w § 4 zawierała stwierdzenie, że sprzedający oświadcza, iż otrzymał całą należność w dniu zawarcia umowy.

Na podstawie umowy sprzedaży z dnia 31 sierpnia 2007 roku pozwana H. S. powrotnie przeniosła własność 127 udziałów wartości nominalnej po 600 zł każdy w Archiwum D(...) Spółce z ograniczoną odpowiedzialnością w L. na rzecz P. B. za cenę 76 200 zł. Umowa w § 4 zawierała stwierdzenie, że sprzedający oświadcza, iż otrzymał całą należność w dniu zawarcia umowy.

W pozwie z dnia 5 lipca 2005 roku wniesionym przeciwko H. S. powód P. S. wniósł o uznanie za bezskuteczną w stosunku do powoda umowy z dnia 3 września 2004 roku zbycia 127 udziałów o wartości 76 200 zł (po 600 zł każdy) w Archiwum D(...) Spółce z ograniczoną odpowiedzialnością w L. zawartej pomiędzy pozwaną a P. B., jako dokonanej z pokrzywdzeniem powoda, będącego wierzycielem P. B. na kwotę 53 884 zł 76 gr (należność główna) wraz z ustawowymi odsetkami od dnia 6 stycznia 2005 roku oraz kwotę 7 870 zł 51 gr (koszty procesu i egzekucji). Wyrokiem z dnia 13 marca 2008 roku Sąd Rejonowy w L. powództwo oddalił.

Apelację od tego wyroku złożył powód P. S., który zaskarżył go w całości. Wyrokiem z dnia 25 września 2008 r. Sąd Okręgowy apelację oddalił. Zdaniem Sądu II instancji na skutek umowy z dnia 31 sierpnia 2007 roku, na podstawie której pozwana H. S. przeniosła na P. B. (dłużnika powoda) własność 127 udziałów w Archiwum D.(...) Spółce z ograniczoną odpowiedzialnością w L. odpadła niezbędną w świetle przepisu art. 527 § 1 k.c. przesłanka pokrzywdzenia wierzyciela, której istnienie w dacie orzekania jest warunkiem uwzględnienia powództwa o uznanie czynności prawnej za bezskuteczną wobec wierzyciela.

Zgodnie z przepisem art. 527 § 1 k.c. gdy wskutek czynności prawnej dłużnika dokonanej z pokrzywdzeniem wierzycieli osoba trzecia uzyskała korzyść majątkową, każdy z wierzycieli może żądać uznania tej czynności za bezskuteczną w stosunku do niego, jeżeli dłużnik działał ze świadomością pokrzywdzenia wierzycieli, a osoba trzecia o tym wiedziała lub przy zachowaniu należytej staranności mogła się dowiedzieć. W świetle treści tego unormowania nie budzi wątpliwości, że niezbędną przesłanką roszczenia ze skargi paulińskiej, służącego ochronie wierzyciela, jest pokrzywdzenie wierzyciela na skutek dokonania przez dłużnika czynności z osobą trzecią skutkującej wyzbyciem się z majątku dłużnika składnika majątkowego, z którego wierzyciel mógłby się zaspokoić.

Zważywszy na okoliczność, że składnik majątkowy w postaci 127 udziałów w Archiwum D.(...) Spółce z ograniczoną odpowiedzialnością w L. przed datą orzekania w sprawie niniejszej powrotnie „wszedł” do majątku dłużnika i stanowi jego składnik uznać należy, że do tego składnika majątkowego wierzyciel może skierować egzekucję celem zaspokojenia swej wierzytelności. Inaczej rzecz ujmując, zdaniem Sądu Okręgowego, w okolicznościach jak w rozpoznawanej sprawie, dla powoda obojętna powinna być sama treść jej rozstrzygnięcia. W wypadku bowiem uwzględnienia powództwa o uznanie za bezskuteczną wobec wierzyciela czynności prawnej z dnia 3 września 2004 roku, na podstawie której dłużnik zbył udziały pozwanej, jak i w sytuacji oddalenia powództwa z uwagi na powrotne przeniesienie własności tego składnika majątkowego na dłużnika, powód znajduje się w takiej samej sytuacji prawnej, gdyż zarówno w pierwszym, jak i w drugim wypadku może on skierować egzekucję do tego samego składnika majątkowego. Jedynym skutkiem uwzględnienia żądania pozwu byłaby możliwość prowadzenie przez wierzyciela egzekucji do opisanych w pozwie udziałów oraz obowiązek znoszenia przez pozwaną H. S. sytuacji, że do jej składnika majątkowego jest prowadzona egzekucja z wniosku powoda.

Okoliczność dotycząca wartości udziałów nie ma znaczenia dla rozstrzygnięcia sprawy. Jak już wyżej wskazano konsekwencją uznania czynności prawnej za bezskuteczną wobec wierzyciela jest taki stan, że wierzyciel może skierować egzekucję do składnika majątkowego będącego przedmiotem tej czynności, a osoba, która dokonała tej czynności z dłużnikiem zobowiązana jest znosić egzekucję skierowaną do jej składnika majątkowego, w tym wypadku do 127 udziałów w Spółce Archiwum D.(...). Przeniesienie umową z dnia 31 sierpnia 2007 roku przez H. S. na dłużnika P. B. własności tych udziałów powoduje, że wierzyciel może egzekucję skierować do tych udziałów, co oznacza, że powód jest w takiej samej sytuacji prawnej, ani lepszej ani gorszej, w jakiej by się znajdował posiadając prawomocny wyrok uwzględniający powództwo. Bez znaczenia jest więc wartość udziałów w dacie powrotnego ich zbycia (31 sierpnia 2007 roku) oraz jej porównywanie do ceny uzyskanej przez dłużnika w ramach czynności prawnej, której dotyczy żądanie pozwu.

Gdyby bowiem hipotetycznie zakładając powództwo zostało uwzględnione i powód prowadziłby egzekucję skierowaną do 127 udziałów w Archiwum D.(...) Spółce z ograniczoną odpowiedzialnością w L. stanowiących własność pozwanej, która znosiłaby taki stan rzeczy, czy też jak w chwili obecnej powód kierowałby egzekucję przeciwko dłużnikowi do stanowiących już jego własność tych udziałów, to udziały te i tak miałyby taką samą wartość.

Sąd Okręgowy nie podzielił twierdzeń apelującego, że czynność prawna z dnia 31 sierpnia 2007 roku, mocą której pozwana sprzedała udziały dłużnikowi P. B. ma charakter sprzedaży, jak to określa apelujący, na rzecz osoby czwartej, którą, według powoda, jest dłużnik. Zdaniem Sądu Apelacyjnego dłużnik nie jest podmiotem, o którym mowa w art. 531 § 2 k.c., jako o osobie, na której rzecz rozporządzenie nastąpiło. Unormowanie to bowiem nie dotyczy wypadku, gdy rozporządzenie przez osobę trzecią uzyskaną korzyścią nastąpiło na rzecz dłużnika, co ma miejsce w rozpoznawanej sprawie.

W niniejszej sprawie podstawą oddalenia powództwa nie było ustalenie, że czynność prawna z dnia 3 września 2004 roku nie była pierwotnie dokonana z pokrzywdzeniem wierzyciela, a więc przyczyną oddalenia powództwa nie było ustalenie, że nie zachodziły pierwotnie przesłanki z art. 527 § 1 k.c., lecz to, że w trakcie procesu, w pewnym jego momencie, na skutek powrotnego przeniesienia własności przedmiotowych udziałów na dłużnika przestała istnieć jedna z niezbędnych do uwzględnienia powództwa przesłanek, jaką jest pokrzywdzenie wierzyciela.

W skardze kasacyjnej powód zarzucił naruszenie prawa materialnego, tj.: 1) art. 527 § 1 i 2 k.c. przez błędną wykładnię i/lub niewłaściwe zastosowanie polegające na przyjęciu, że zwrotne przeniesienie własności przedmiotu umowy na rzecz dłużnika jest równoznaczne z ustaniem stanu pokrzywdzenia, podczas gdy ustanie stanu pokrzywdzenia następuje w razie, gdyby dłużnik w związku z powrotnym nabyciem przedmiotu umowy stał się wypłacalny; 2) art. 532 k.c. przez błędną wykładnię i/lub niewłaściwe zastosowanie polegające na przyjęciu, że zwrotne przeniesienie własności przedmiotu umowy na rzecz dłużnika ma znaczenie z punktu widzenia orzekania o zasadności skargi, podczas gdy ma to znaczenie wyłącznie z punktu widzenia wykonania wyroku, na podstawie którego do ubezskutechnienia już doszło; 3) art. 531 § 2 k.c. w zw. z art. 532 k.c. przez błędną wykładnię i/lub niewłaściwe zastosowanie polegające na przyjęciu, że dłużnik nabywający zwrotnie przedmiot umowy, której za bezskuteczna wobec niego domaga się powód, nie może być osobą czwartą w rozumieniu naruszonego przepisu i nie jest możliwe w związku z tym kierowanie do niego roszczenia o ubezskutechnienie umowy zwrotnego przeniesienia własności, podczas gdy dłużnik osobą czwartą być może, a wierzyciel ma prawo kierować również do niego roszczenie o ubezskutechnienie.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje.

Zarzuty podniesione w skardze kasacyjnej nie zasługują na uwzględnienie. Nie jest zasadny zarzut naruszenia art. 527 § 1 k.c. Trafnie Sąd Apelacyjny wskazał, że warunkiem uwzględnienia powództwa opartego na tym przepisie jest istnienie stanu pokrzywdzenia wierzyciela na dzień orzekania w sprawie wszczętej takim powództwem. Twierdzenie zawarte w skardze kasacyjnej, że zwrotne przeniesienie na dłużnika przedmiotu umowy, której uznanie za bezskuteczna wobec siebie wnosi wierzyciel, niweczy stan pokrzywdzenia tylko wtedy gdy na skutek takiego przeniesienia dłużnik stał się wypłacalny, nie ma żadnej podstawy prawnej. Wypłacalność dłużnika ma znaczenie dla oceny czy nastąpiło pokrzywdzenie wierzyciela. Z pokrzywdzenie, w rozumieniu art. 527 § k.c., mamy jednak do czynienia tylko wtedy gdy na skutek czynności prawnej dłużnik stał się niewypłacalny lub stan jego niewypłacalności uległ zwiększeniu. Natomiast gdy, tak jak w rozpoznawanej sprawie, dłużnik wyzbył się udziałów w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością, a następnie osoba trzecia przeniosła je zwrotnie na dłużnika, uznanie pierwotnej umowy za dokonaną z pokrzywdzeniem wierzyciela nie znajduje podstaw w art. 527 § 1 k.c.

Przewidziana w tym przepisie, znana od wieków, skarga paulińska nie chroni wierzyciela przed każdym zmniejszeniem majątku dłużnika. Wierzyciel, chroniony jest poprzez ten przepis tylko przed działaniami dłużnika, które zmierzają do obniżenia wartości jego majątku. Skarga paulińska nie chroni natomiast przed zmianami w majątku dłużnika, które są następstwem procesów niezależnych od woli dłużnika. Tak jest w przypadku tych aktywów, których wartość ulega zmianie w wyniku naturalnych procesów ekonomicznych. Udziały w spółce z o.o. mogą mieć, podobnie zresztą jak i inne prawa podmiotowe wchodzące w skład majątku dłużnika na przykład prawo własności nieruchomości, zmienną wartość w czasie. Przy dobrej koniunkturze ich wartość wzrasta, a tym samym zwiększa się wypłacalność dłużnika. Może się jednak także zdarzyć, że ich wartość spadnie. Ta zamiana wartości majątku dłużnika, jako niezależna od jego woli, nie jest jednak objęta ochroną przewidzianą w art. 527 i nast. k.c.

Wniosek taki wyraźnie potwierdza skutek do jakiego prowadzi zastosowanie skargi paulińskiej w rozpoznawanej sprawie. Jeżeli powód, jako wierzyciel poszukujący ochrony na podstawie art. 527 § 1 k.c., uzyskałby wyrok uwzględniający powództwo oznaczałoby to tylko tyle, że może prowadzić egzekucję z udziałów, które przysługują dłużnikowi w spółce z o.o. Skoro jednak, co jest bezsporne udziały te znajdują się i tak w majątku dłużnika, to powód powinien nie tyle dążyć do uznania za bezskuteczną umowy ich zbycia osobie trzeciej, co jak najszybciej uruchomić egzekucję z tych udziałów. Uwzględnienie powództwa lub jego oddalenie nie zmienia niczego w jego sytuacji jako wierzyciela wobec dłużnika. Świadczy to dobitnie o tym, że ochrona przewidziana w art. 527 i nast. k.c. nie jest instrumentem, który może być wykorzystywany w rozpoznawanej sprawie. Powództwo oparte na tym przepisie musi zostać oddalone, gdyż przepis ten nie chroni wierzyciela w razie zmniejszenia majątku dłużnika, które nie jest następstwem czynności jakich dłużnik dokonuje z osobami trzecimi. Innymi słowy nie możemy w tym wypadku mówić o pokrzywdzeniu wierzyciela w rozumieniu art. 527 § 1 k.c.

Bezzasadne są również pozostałe zarzuty podniesione w skardze kasacyjnej. Zaskarżony wyrok w niczym nie narusza art. 532 k.c. Udziały, z których wierzyciel może prowadzić egzekucję są w majątku dłużnika wobec tego wspomniany przepis w ogóle nie może znaleźć zastosowania w rozważanej sprawie. Wbrew wywodom zawartym w skardze kasacyjnej wyrok uznający pierwotne zbycie udziałów przez dłużnika na rzecz osoby trzeciej za bezskuteczny wobec powoda, niczego nie zmieniłby w jego sytuacji

jako wierzyciela egzekwującego. Taki wyrok umożliwiłby egzekucję z udziałów, które znajdują się w majątku osoby trzeciej, czyli byłby bezprzedmiotowy, zważywszy, że udziały te są aktualnie w majątku dłużnika.

Zupełnie bezprzedmiotowy jest także zarzut naruszenia art. 531 § 2 k.c. w zw. z art. 532 k.c. Przepis art. 531 § 2 k.c. umożliwia uznanie czynności dokonanej przez osobę trzecią za bezskuteczną wobec wierzyciela. Takie uznanie ma jednak sens tylko wtedy, gdy przedmiot, który wyszedł z majątku dłużnika, znajduje się w majątku kolejnej osoby. Skora zaś udziały w spółce z o.o., które na podstawie umowy z osobą trzecią wyszły z majątku dłużnika są aktualnie z powrotem w tym majątku, nie widać żadnych powodów do tego aby dłużnika obejmować dyspozycją art. 531 § 2 k.c., jako tzw. osobę czwartą. Powtórzyć należy, że celem uznania umowy dokonanej przez osobę, o której mowa w art. 531 § 2 k.c., jest umożliwienie wierzycielowi prowadzenie egzekucji z majątku osoby, w którym znajduje się przedmiot, który wyszedł z majątku dłużnika. W rozpoznanej sprawie przedmiot ten (udziały w spółce z o.o.) wróciły zaś do majątku dłużnika i wierzyciel może bez żadnych dodatkowych zabiegów prowadzić z nich egzekucję, co jednoznacznie wskazuje, że przepis art. 531 § 2 k.c. nie może znaleźć tu zastosowania.

Mając na względzie, że zarzuty podniesione w skardze kasacyjnej okazały się bezzasadne Sąd Najwyższy, na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. orzekł jak w sentencji.